

Полевікова, О.Б. Специфіка словникової роботи в дошкільному навчальному закладі [Текст] / О.Б. Полевікова // Психологія і педагогіка: методика та проблеми практичного застосування : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м.Одеса, 9-10 вересня 2011 р.) / ГО «Південна фундація педагогіки». – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2011. – Ч.1. – С.48-51.

Полевікова О.Б.

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри дошкільної освіти

Херсонського державного університету

м. Херсон, Україна

СПЕЦИФІКА СЛОВНИКОВОЇ РОБОТИ В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У сучасній дошкільній лінгводидактиці словникова робота розглядається як цілеспрямована педагогічна діяльність, яка забезпечує ефективне засвоєння словникового складу рідної мови. Розвиток словника розуміється як тривалий процес кількісного накопичення слів, засвоєння їх соціально закріплених значень та формування вміння використовувати їх у конкретних умовах спілкування [1, с.318].

Для того, щоб розкрити сутність і значення словникової роботи з дітьми, її місце в загальній системі роботи з розвитку мовлення, звернемося до характеристики слова, його ролі в мові й мовленні.

Слово забезпечує зміст спілкування. Вільне усне (і писемне) мовлення спирається, перш за все, на володіння достатнім словниковим запасом.

У сучасній науковій літературі слово розглядається як знак, що позначає результат пізнання, мислення. У слові кодується пізнавальний досвід. Мова як засіб спілкування – це, перш за все, мова слів. Словами називаються конкретні предмети, абстрактні поняття, виражаються почуття і відносини.

Лінгвісти виділяють такі обов'язкові властивості слова, як фонетична виразність, граматичне оформлення, семантична валентність, тобто наявність значення та здатність слова сполучатися з іншими словами. Звідси можна зробити важливий методичний висновок про необхідність оволодіння словом в

єдності його лексичного, граматичного значень і мовної форми (звукової, морфологічної) на основі активного використання в мовленні.

Головною особливістю слова є єдність його лексичного та граматичного значень. Лексичне значення – узагальнення людських знань про певні сторони дійсності; без їх засвоєння неможливо оволодіння мовою як засобом спілкування і знаряддям мислення. Значення слова має складну будову. По-перше, у ньому можна виділити предметну віднесеність, тобто позначення предмета, номінацію. По-друге, систему абстракцій і відносин, яка в ньому виражається.

Наприклад, слово «стіл» вказує на певний предмет – стіл, але разом із тим, виділяє суттєву ознаку предмета – наявність настилу від кореня стл (стелити, настилати), а також позначає столи будь-якої форми, будь-якого виду.

Із фізіологічної точки зору слово є універсальним засобом сигналізації, яка може замінити всі можливі для людини подразники. Засвоєння слова є утворенням тимчасового нервового зв'язку між ним і способом об'єкта реального світу. Ці зв'язки утворюються в корі головного мозку за законами, відкритим І.Павловим. Слово тільки тоді стає заміником реального предмета, коли в його основі є конкретні уявлення. Фізіологічна сутність слова, так само як і його лінгвістичні характеристики, зумовлюють такий принцип у навчанні мови і мовлення як наочність.

Із психологічної точки зору значення є узагальненням, що виражає поняття. Значення слова є «єдність узагальнення і спілкування, комунікації і мислення». «Узагальнення і значення слова суть синоніми». Саме в значенні слова «зав'язаний вузол тієї єдності, яку ми називаємо мисленням» (Л.Виготський) [2, с.124]. Погляд на слово як на «феномен мислення» визначає своєрідність і роль словникової роботи з дітьми. Вона тісно пов'язана з розвитком пізнавальної діяльності, з накопиченням уявлень про навколишнє життя, з формуванням елементів понятійного мислення.

Слід розрізняти значення і зміст слова. Зміст – це значення слова в мовленні, у певному контексті. Слово в мові може набувати різні смислові і

емоційно-експресивні відтінки залежно від свого поєднання з іншими (важкий вантаж – важкі випробування). Велика роль у зміні змісту слова в мові належить також інтонації, з якою воно вимовляється.

Слова в мові існують не ізольовано один від одного. Вони входять в єдину лексичну систему. Кожна лексична одиниця цієї системи пов'язана різними відносинами з іншими одиницями, як за значенням, так і за формою (синонімічні, антонімічні зв'язки, тематичні та лексико-семантичні групи). Місце слова визначається також його багатозначністю, сполучуваністю з іншими словами.

У процесі засвоєння лексики ці зв'язки починають взаємодіяти. Навколо кожного слова формуються (семантичні) поля, або так звані вербальні (сміслові) мережі. Оволодіння словом одночасно є процесом накопичення його лексичних зв'язків з іншими словами. У результаті діти засвоюють і самі слова, і системні зв'язки між ними.

Дитина тільки тоді може засвоїти значення слова, коли воно буде вживатися в словосполученнях, реченнях, зв'язному висловлюванні.

Тому формування словника має відбуватися у тісному взаємозв'язку з розвитком зв'язного мовлення дітей. З одного боку, у мові створюються умови для вибору відповідних за змістом слів, для дійсного освоєння лексики мови, а з іншого – точність і різноманітність словникового запасу є найважливішою умовою розвитку самого зв'язного мовлення.

Таким чином, для виявлення сутності словникової роботи в дошкільному навчальному закладі дуже важливо підкреслити, що значення слова можна визначити на основі встановлення:

- 1) співвіднесеності слова з предметом;
- 2) зв'язку слова з певним поняттям;
- 3) співвіднесеності слова з іншими лексичними одиницями всередині лексичної системи мови (В. А. Звягінцев).

Аналіз природи слова та особливостей засвоєння дітьми лексики дозволяє виділити в словниковій роботі з дошкільнятами два аспекти:

- засвоєння дитиною предметної– віднесеності слів та їх понятійного змісту. Він пов'язаний із розвитком пізнавальної діяльності та здійснюється в логіці предметних зв'язків і відносин;

- засвоєння слова як одиниці лексичної системи, його зв'язків із іншими лексичними одиницями. Тут особливе значення набуває ознайомлення дітей із багатозначними словами, розкриття їх семантики, точне за змістом використання антонімів, синонімів, багатозначних слів, тобто розвиток смислової сторони мови.

Обидва ці аспекти взаємопов'язані між собою і, безумовно, робота над смисловою стороною слова стає можливою лише при засвоєнні дітьми предметного, понятійного змісту слова.

Таким чином, словникова робота в дошкільному навчальному закладі спрямована на створення лексичної основи мови і посідає важливе місце в загальній системі роботи з мовленнєвого розвитку дітей. Разом із тим вона має велике значення для загального розвитку дитини.

Засвоєння словника вирішує завдання накопичення і уточнення уявлень, формування понять, розвитку змістовної сторони мислення. Одночасно з цим відбувається розвиток операційної сторони мислення, оскільки оволодіння лексичним значенням відбувається на основі операцій аналізу, синтезу, узагальнення.

Бідність словника заважає повноцінному спілкуванню, а, отже, і загальному розвитку дитини. І, навпаки, багатство словника є ознакою добре розвинутого мовлення і показником високого рівня розумового розвитку.

Своєчасний розвиток словника – один із важливих чинників підготовки до шкільного навчання. Діти, які не володіють достатнім лексичним запасом, відчують великі труднощі в навчанні, не знаходячи підходящих слів для вираження своїх думок. Вчителі відзначають, що учні з багатим словником краще вирішують арифметичні задачі, легше опановують навичкою читання, граматику, активніші у розумовій роботі на уроках.

Проводячи словникову роботу, ми одночасно вирішуємо завдання морального і естетичного виховання. Через слово формуються моральність, навички поведінки.

Емоційний розвиток дошкільнят, розуміння дитиною емоційного стану інших людей також залежать від ступеня засвоєння словникових позначень емоцій, емоційних станів і їх зовнішнього вираження. Психологи вважають, що переведення конкретно-чуттєвого розуміння емоційних станів на рівень осмислення можливе лише за умови малої і повної їх вербалізації.

Для діагностики та корекції емоційного розвитку дітей, поряд із іншими параметрами емоційної характеристики, важливим є рівень передачі емоційного стану (свого і чужого) в мовленнєвому плані, термінологічна оснащеність мовлення.

Особливість словникової роботи в дошкільному закладі полягає в тому, що вона пов'язана з усією роботою з дітьми. Збагачення словникового запасу відбувається в процесі ознайомлення з навколишнім світом, у всіх видах дитячої діяльності, повсякденному житті, спілкуванні.

Робота над словом уточнює уявлення дитини, поглиблює його почуття, організовує соціальний досвід.

Таким чином, роль слова як найважливішої одиниці мови і мовлення, його значення в психічному розвитку дитини визначає місце словникової роботи в загальній системі роботи з розвитку мовлення дітей в дошкільному навчальному закладі.

Література:

1. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник / За ред. А.М.Богуш. – К.: Вища шк., 2007. – 542 с.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6 т. Т. 6 / Л.С.Выготский. – М.: Педагогика, 1984. – 400 с.